

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА НАН УКРАЇНИ

УДК 025.5

Тетяна КУЛАКОВСЬКА,
учений секретар Інформаційно-бібліотечної ради НАН України

Розвиток науково-інформаційної діяльності НАН України: пріоритети і перспективи

У статті розглядається науково-інформаційна діяльність НАН України як один з пріоритетних напрямів зміцнення вітчизняного науково-технічного потенціалу та як одна з основних функцій бібліотечно-інформаційної системи НАН України в умовах інформатизації. Проаналізовано структурно-функціональні, технологічні, якісні зміни, які відбуваються в бібліотечно-інформаційній системі НАН України, пов'язані з переходом до інтенсивного накопичення і використання електронних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційна система НАН України, документно-інформаційні ресурси, електронні журнали, інформатизація, інформаційно-аналітичне забезпечення, інформаційні центри, науково-інформаційна діяльність.

На сучасному етапі історичного розвитку інформація і наукові знання виступають не лише як фундаментальні стратегічні ресурси, від умілого застосування яких залежить ефективність використання решти ресурсів – матеріальних, енергетичних, фінансових, але й як найпоширеніші у суспільстві предмети і результати праці [1, с. 248]. Оперативний доступ до інформаційних ресурсів та інтенсивний обмін інформацією між ученими забезпечується розвитком науково-інформаційної діяльності як складової науково-дослідної роботи й однієї з основних функцій бібліотечно-інформаційних установ.

У Національній академії наук України науково-інформаційну діяльність, спрямовану на збирання, упорядкування, аналітико-синтетичну переробку, збереження, пошук та поширення наукової інформації, визначено одним з пріоритетних напрямів зміцнення вітчизняного науково-технічного потенціалу, який сприяє створенню національних інформаційних ресурсів, досягненню якісно нового рівня задоволення потреб суспільства в інтересах розвитку науки, виробництва, управління, освіти, культури [2].

Науково-інформаційна діяльність НАН України, яку здійснюють Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ, Бібліотека), Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника

НАН України (ЛНБ ім. В. Стефаника), 96 бібліотек науково-дослідних установ (НДУ), 70 підрозділів наукової і науково-технічної інформації, видавництва «Наукова думка», «Академперіодика» та видавничі служби НДУ є неодмінною складовою вітчизняного наукового потенціалу. У зв'язку з переходом до інформаційного суспільства її роль незмірно зростає, а у розвитку чітко простежуються інноваційні напрями, пов'язані, зокрема, з реалізацією Національної програми інформатизації [3] та її складової – Програми інформатизації НАН України, започаткованої у 2004 р. [4; 5]. Основними напрямками останньої є комплекс завдань інформаційної підтримки наукової, експертно-аналітичної та організаційно-управлінської діяльності наукових установ. Концептуальна і стратегічна особливість цієї Програми полягає у тому, що пріоритетними проблемами в ній є як техніко-технологічна складова, тобто створення інформаційних мереж, систем, технологій, так і змістова – накопичення, аналітико-синтетичне опрацювання, введення в науковий обіг, зберігання наукової інформації, створення інформаційних ресурсів і продуктів.

Ці завдання можуть бути реалізовані, наприклад, шляхом розвитку науково-інформаційних систем (НІС) для доступу до наукової інформації. Зазначимо, що і в Україні, і за рубежом накопичено певний досвід створення НІС. Російські фахівці, зок-

рема, вважають, що інформаційними системами, які відповідають класу НІС, є, наприклад, ICIP РАН (Інформаційна система інформаційних ресурсів Російської академії наук), ІС Сибірського відділення РАН, сервер Державного науково-дослідного інституту інформаційних технологій і комунікацій Росії тощо. Ці НІС працюють з такими видами інформаційних ресурсів, як інформація про організації, проекти, звіти про результати НДР, описи патентів, технологій і унікального наукового обладнання; інформація про наукові фонди, електронні бібліотеки, БД і обчислювальні ресурси, а також нормативно-довідкова і бібліографічна інформація щодо наукової і науково-організаційної діяльності установ. Деякі фахівці підкреслюють важливу властивість НІС виступати в якості наукового порталу, яким є наприклад, науковий портал «Российская научная сеть» [6]. Аналогічні завдання реалізуються і в НАН України у рамках Програми інформатизації.

Розглянемо детальніше пріоритетні напрями і перспективи розвитку науково-інформаційного забезпечення діяльності НАН України. Слід зазначити, що головною організацією Академії наук України з науково-технічної інформації та інформації з суспільних наук, починаючи з 1991 р., визначено НБУВ (тоді – Центральну наукову бібліотеку ім. В. І. Вернадського АН УРСР), на яку цю функцію було покладено постановою Президії АН УРСР «Про впорядкування роботи з інформаційного забезпечення, організації виставочної діяльності та пропаганди науково-технічних досягнень Академії наук УРСР» № 48-Б від 14 лютого 1991 р. Діяльність Бібліотеки у цій сфері спрямовується на дослідження формування, взаємовикористання, зберігання національних інформаційних ресурсів в умовах інформатизації; змін, які відбуваються в їх типо-видовій структурі, пов'язаних з упровадженням інформаційних технологій у бібліотечно-інформаційну галузь, з поширенням нових джерел інформації; проблем удосконалення бібліотечно-бібліографічних класифікацій, каталогізації з метою забезпечення сумісності на загальнодержавному і міжнародному рівнях та інтеграції інформаційних ресурсів.

З початку 90-х років ХХ ст. результати діяльності наукових установ та бібліотечно-інформаційної системи НАН України щодо науково-інформаційного забезпечення потреб вітчизняної науки узагальнюються НБУВ в аналітичних матеріалах, зокрема у щорічних звітах про науково-інформаційну діяльність НАН України. Вони дають можливість прослідкувати технологічні, структурно-

функціональні, якісні зміни, які упродовж останнього десятиліття ХХ ст. та на початку ХХІ ст. відбулися у бібліотечно-інформаційній сфері НАН України, визначити характерні ознаки діяльності бібліотечно-інформаційної системи у нових соціально-економічних та технологічних умовах: розвиток їхніх інформаційної та інформаційно-аналітичної функцій, зміцнення позицій ряду бібліотек як інформаційних лідерів певних галузей науки, посилення взаємодії з іншими інформаційними підрозділами установ у інформаційному забезпеченні наукової діяльності, використання світових наукових інформаційних ресурсів, формування і створення власних інформаційних ресурсів і продуктів, трансформацію бібліотек НДУ у комплексні науково-інформаційні центри [7–11].

Науково-інформаційний розвиток вітчизняної науки забезпечують прийняті в останні роки державні програми, зокрема, «Державна програма розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки» як головної науково-інформаційної установи держави, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1085 від 25 серпня 2004 р. [12]. Завдання бібліотечно-інформаційної сфери НАН України з цього напрямку діяльності конкретизовано у ряді постанов та розпоряджень Президії НАН України, зокрема: «Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-інформаційної справи» (№ 186 від 09. 07. 2003 р.), «Про заходи з підвищення ефективності подальшої діяльності НАН України» (№ 122 від 02. 06. 2004 р.), «Про організацію передплати на іноземні наукові журнали та доступу до провідних світових баз даних наукової інформації» (№ 199 від 14. 07. 2004 р.), «Про затвердження переліку проектів Програми інформатизації НАН України на 2004 рік» (№ 234 від 29. 02. 2004 р.), «Про створення Київського фрагмента телекомунікаційної інфраструктури НАН України» (№ 568 від 06. 08. 2004 р.) та у рішеннях Інформаційно-бібліотечної ради НАН України щодо реалізації стратегії подальшого розвитку бібліотечно-інформаційної сфери НАН України.

Інноваційному розвитку науково-інформаційної діяльності НАН України сприяє розгортання роботи технологічного парку «Інтелектуальні інформаційні технології», організованого у 2003 р. на базі Кібернетичного центру НАН України, як загальнодержавного інформаційного комплексу. Оскільки пріоритетні напрями діяльності цього об'єднання значною мірою спрямовані на сприяння інтенсивному розвитку гуманітарної сфери, розвитку інтелектуального, духовного, освітнього потенціалу, актив-

ну участь у його діяльності беруть установи Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, зокрема, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України та НБУВ. Пріоритетними напрямами діяльності технопарку є розробка та впровадження новітніх засобів і технологій отримання, зберігання й обробки інформації, створення інформаційно-аналітичних систем, розподілена переробка знань, підтримка складно структурованих баз знань, комп'ютерна лінгвістика, інтелектуальні комп'ютерні технології для соціальних досліджень, дистанційного навчання, підготовка кваліфікованих кадрів у галузі інноваційної діяльності тощо [13].

В умовах інформатизації магістральним напрямом розвитку документно-інформаційних фондів бібліотек НАН України як бази наукової та науково-інформаційної діяльності є формування їх електронної частини. Електронні наукові фахові видання доповнюють існуючу систему наукових комунікацій, а в перспективі стануть однією з її основних складових. Введенню в систему наукових комунікацій України електронних документальних ресурсів, оперативному представленню наукових електронних публікацій в українському сегменті інтернету сприяє затверджене Міністерством освіти і науки України, НАН України та ВАК України «Положення про електронні наукові фахові видання» та розпорядження Президії НАН України № 783 від 25. 11. 2004 р. щодо його виконання.

Електронні наукові фахові видання будуть представлені на сайтах НБУВ та Національної парламентської бібліотеки України, і це забезпечить їх загальнодоступність для всіх користувачів українського сегмента інтернету. Зі створенням у НБУВ відповідно до завдань Державної програми розвитку Бібліотеки Центру комплектування бібліотек обов'язковим платним примірником документів електронні публікації тиражуватимуться і поширюватимуться галузевими серіями (природничі, гуманітарні, медичні та аграрні науки) у вигляді упорядкованих кумулятивів цих публікацій [14]. Таким чином, Бібліотека бере на себе функції тиражування упорядкованих зібрань електронних публікацій, поширення документів на компакт-дисках і комп'ютерними мережами та як інформцентр – аналітико-синтетичне опрацювання документальної інформації зі створенням науково-інформаційної продукції.

Як уже зазначалося, одним з пріоритетних напрямів діяльності НДУ щодо удосконалення науково-інформаційного забезпечення вітчизняної науки є виконання завдань «Програми інформати-

зації НАН України». Так, лише упродовж 2004 р. (першого року виконання Програми) фахівцями науково-технічного центру «Українська академічна і дослідницька мережа» створено та введено в експлуатацію Київський фрагмент телекомунікаційної інфраструктури Академії, що дозволить у перспективі організувати доступ до світових джерел інформації через науково-інформаційний портал НБУВ. Проектні рішення для реалізації такого сервісу розроблено фахівцями Інституту програмних систем НАН України. Ними також запропоновано загальносистемні рішення щодо побудови інтегрованої автоматизованої інформаційної системи НАН України та визначено базові сервіси сайтів НДУ. Фахівцями Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України розроблено інтегровану систему електронного документообігу в НАН України. Центром практичної інформатики НАН України створено проект локальної комп'ютерної мережі будинку Президії НАН України і розпочато роботу з трансформації сайту Президії в інтернет-портал. У цілому ж Програма інформатизації НАН України є каталізатором для кардинального покращання науково-інформаційної діяльності.

Важливим напрямом цієї діяльності в установах НАН України є поповнення інтегрованого 30-мільйонного фонду бібліотечно-інформаційної мережі НАН України документами на всіх видах носіїв інформації, його взаємовикористання, збереження і модернізація. Упродовж останніх років важливими джерелами придбання актуальної зарубіжної наукової літератури залишаються централізована передплата наукових зарубіжних періодичних видань (друкованих та електронних), яку здійснює НБУВ шляхом проведення тендерних (конкурсних) торгів, міжнародний книгообмін і децентралізоване надходження іноземних видань, які становлять понад 60% усього обсягу надходжень документів до фондів бібліотек НДУ. НБУВ систематично надає установам НАН України інформацію про отримані бібліотечно-інформаційною системою зарубіжні наукові журнали, монографії, енциклопедичні видання шляхом підготовки науково-інформаційних видань, таких, зокрема, як систематичний покажчик «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України», черговий випуск якого вийшов у 2004 р.

Суттєвому поповненню документно-інформаційних ресурсів установ НАН України науковою інформацією сприяє діяльність НБУВ як базової

установи Ради директорів наукових бібліотек і інформаційних центрів академій наук – членів МААН щодо обміну на безоплатній основі виданнями національних академій наук країн СНД. Упродовж ряду років НБУВ утримує позицію лідера в цьому напрямі міжбібліотечної взаємодії. Кількість видань, які Бібліотека щорічно передає партнерам за обміном, удвічі перевищує кількість видань, які отримує. У 2004 р., наприклад, НБУВ направила 4594 прим. видань НАН України (663 прим. книг і 3931 прим. наукових журналів), отримала 2234 прим. (979 прим. книг і 1255 прим. журналів) [15].

Документно-інформаційні ресурси бібліотечно-інформаційної системи НАН України збагачуються за рахунок придбання кумулятивної інформації на компакт-дисках провідних бібліотечних та інформаційних центрів світу, видавництв, наукових установ, які з кінця 90-х років ХХ ст. увійшли до видової структури фонду практично кожної бібліотеки академічної мережі. У НБУВ, бібліотеках Радіоастрономічного інституту, Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона, Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова, Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова, Інституту фізики напівпровідників, Інституту біології південних морів ім. О. О. Ковалевського, Головної астрономічної обсерваторії (ГАО) використовуються записані на компакт-дисках БД Інституту наукової інформації США, ВІНІТІ, каталоги найбільших бібліотек світу, багатотомні енциклопедичні видання, повнотекстові БД наукових електронних журналів багатьох видавництв світу, бібліографічні, реферативні, повнотекстові політематичні та БД з певних наукових напрямів, які створюються провідними зарубіжними науковими установами і товариствами.

Варто зазначити, що упродовж останніх років бібліотечно-інформаційні підрозділи НДУ активно формують галузеві електронні бібліотеки. Зокрема, робота зі створення електронної бібліотеки з проблем морських наук здійснюється в Інституті біології південних морів. Бібліотека цієї установи є центром з організації доступу до інформаційних ресурсів інтернету та поширення електронних публікацій у галузі охорони навколишнього середовища і проблем екології та координатором проекту створення онлайн-корпоративної інформаційної бібліографічної системи з питань вивчення Чорного моря, яка об'єднуватиме електронні каталоги та повнотекстові БД бібліотек і інформаційних центрів країн причорноморського регіону (України, Росії, Грузії, Болгарії, Туреччини). Даний проект реалізується за підтримки IAMS LIC і

EURASLIC (Міжнародної та європейської асоціації бібліотек і інформаційних центрів у галузі водних наук) [16, с. 28].

Оперативне отримання установами НАН України новітньої зарубіжної інформації як необхідної складової наукових досліджень, обов'язкової умови підвищення їх інноваційності та ефективності забезпечує реалізація проекту INTAS (Міжнародної асоціації сприяння співробітництву з науковцями країн СНД) «Доступ до наукової літератури через електронну доставку для дослідників країн NIS». Проект забезпечує науковців України (через бібліотеки) оперативною науковою інформацією з електронних журналів європейських видавництв Springer (доступ до повних текстів 500 журналів з 1996 р.), Backwell Science (278 журналів з колекції STM – наука, техніка, медицина), Бібліотеки електронних журналів (4000 назв), БД з математики Zentralblatt Mathematik (1,8 млн анотацій з 2300 журналів та серійних видань) тощо. Координаторами проекту, який діє з 2002 р., є Технічна інформаційна бібліотека в Ганновері (Німеччина), Міжнародний інформаційний центр для бібліотек, видавництв та книжкової торгівлі (Берлін–Москва), від України – Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». У проєкті задіяні 300 учасників з 11 країн СНД, у тому числі 187 наукових установ і організацій України [17; 18]. У рамках цього проекту бібліотеки-учасниці, використовуючи такі можливості сервісу, як електронна доставка документів, замовляють і отримують повнотекстові копії необхідних наукових публікацій (статей, патентів, матеріалів конференцій) з Технічної бібліотеки Ганноверу.

Бібліотечно-інформаційні підрозділи НАН України мають також безоплатний доступ до БД різних наукових центрів, зокрема ГАО – до довідкової інформації БД NASA Astrophysics Data System (ADS), Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б. І. Веркіна – до електронних довідково-енциклопедичних видань Reference Works. Користувачі бібліотеки Інституту фізики напівпровідників, на базі якого функціонують українські відділення міжнародних товариств з оптичної та дисплейної техніки користуються електронними бібліотеками цих організацій – зібранням наукових праць та матеріалів конференцій, періодичними виданнями на традиційних та електронних носіях, БД електронних журналів та отримують копії необхідних статей. Цікавим є досвід роботи бібліотеки Інституту біології південних морів ім. О. О. Ковалевського НАН України. Як представник нашої країни в міжнародній інформаційній системі з вод-

них наук і рибного господарства АСФІС при ФАО (Організації з питань продовольства та сільського господарства ООН) бібліотека бере участь у формуванні світової бібліографічної БД з вищезазначених проблем та надає користувачам безоплатний доступ до цієї інформації.

З метою забезпечення належного представлення в глобальних інформаційних мережах національних інформаційних ресурсів, сприяння формуванню позитивного іміджу української науки в світовому науковому співтоваристві на веб-сайтах більшості установ НАН України розміщується не лише інформація про установу та основні напрями наукової діяльності, а й інформаційні ресурси – інформаційно-аналітичні матеріали, публікації співробітників, виконані науково-дослідні розробки, зміст наукових журналів з анотаціями та повні тексти статей, БД, зокрема електронні каталоги бібліотек.

Це, наприклад, інформація про результати соціологічного моніторингу стану українського суспільства (з 1992 р.), загальноукраїнського соціологічного моніторингу громадської думки (з 2002 р.), аналітичні огляди і звіти з багатьох соціологічних проблем, підготовлені Інститутом соціології; електронні версії наукових видань Інституту історії України та Інституту економічного прогнозування; повнотекстова БД журналу «Археологія» Інституту археології; електронний каталог інноваційних проектів – БД «Депозитарій інновацій» та банк комп'ютерної інформації Інституту проблем реєстрації інформації НАН України (ІПРІ).

Онлайнову версію інтегрованої лексикографічної системи «Словники України», загальний реєстр якої – понад 186 тис. слів, електронну версію журналу «Мовознавство» (з 2002 р.) розміщено на «Українському лінгвістичному порталі» – онлайновій інформаційній системі Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, який є головним виконавцем робіт зі створення української лінгвістичної системи в мережі інтернет. У рамках міжвідомчої науково-технічної програми «Інформація. Мова. Інтелект» ця установа працює над створенням інтелектуальних інформаційних систем, нових технологій інтелектуалізації та систем інтегрованого знання.

Ряд бібліотек НДУ мають свої веб-сторінки на сайтах установ, на яких демонструються їхні інформаційні електронні ресурси та організовано доступ до світових галузевих інформаційних ресурсів. Зокрема, на веб-сторінці бібліотеки ГАО (www.mao.kiev.ua/library.html) до послуг користувачів онлайновий доступ до електронного катало-

гу бібліотеки, БД публікацій співробітників установи; інформація про нові надходження наукових видань до фондів бібліотеки (оновлюється щотижня), а також інформація про вільний доступ до БД електронних астрономічних журналів видавництва University of Chicago Press, до повнотекстової БД австралійського астрономічного журналу PASA; про порядок доступу до БД та електронних журналів за проектом INTAS. Цікавою є веб-сторінка бібліотеки на сайті Інституту зоології, на якій представлено детальну інформацію про історію книгозбірні, її фонд та послуги, електронний каталог і БД праць видатних учених-зоологів І. І. Шмальгаузена та О. В. Конюшина, а також посилання на сайти бібліотеки Каліфорнійської академії наук (БД з систематики та аксонометрії), проект AGORA, організований за підтримки ФАО, і безоплатний онлайновий доступ до повнотекстових БД десяти найбільших видавництв світу; електронної екологічної бібліотеки (Росія); видавництва Springer. Сьогодні доводиться констатувати, що на більшості сайтів установ не представлено бібліотечно-інформаційні ресурси, а інформацію про бібліотеку та її можливості щодо інформаційного забезпечення потреб науковців подано у вигляді короткої довідки. У цьому напрямі бібліотечно-інформаційним підрозділам НДУ необхідно ще багато працювати спільно з НБУВ.

Наявні інформаційно-бібліотечні ресурси установ НАН України представлені також на науково-інформаційному порталі НБУВ [19]. Згідно з Державною програмою розвитку Бібліотекою проводиться робота зі створення Українського науково-інформаційного порталу з системами пошуку та архівування розміщеної в глобальних інформаційних мережах наукової та суспільно значущої інформації. Портал забезпечуватиме інтерактивну навігацію по науково-інформаційних ресурсах глобальних мереж. Створено систему електронних довідників по бібліотеках та інформаційних центрах, науково-дослідних установах, університетах України і світу. Оперативно поповнюються ресурси наукової електронної бібліотеки України, фонд якої на кінець 2004 р. налічував близько 30 тис. документів. Встановлені на сайті НБУВ онлайнові інформаційні ресурси – це 50 тис. файлів обсягом 6 GB. Варто зазначити, що порівняно, наприклад, з 2002 р. ці показники збільшилися відповідно удвічі й утрічі [20, с. 47]. Загальна кількість відвідувань сайта Бібліотеки щорічно зростає майже удвічі і у 2004 р. становила 480 тис., а обсяг видачі – 6,8 млн файлів.

Активному використанню інформаційних ре-

сурсів сприяє і суттєве розширення телекомунікаційної бази НБУВ. Зокрема, упродовж 2004 р. крім наявного радіоканалу було введено в експлуатацію оптоволоконний канал з пропускною спроможністю 100 MBit/сек. у межах українського сегмента інтернету. У рамках створення корпоративної комп'ютерної мережі НАН України організовано телекомунікаційні канали зв'язку на основі виділених телефонних ліній з Президією НАН України, Інститутом фізики, Інститутом експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького. Організовано підключення до мережі наукових і науково-освітніх установ інтернет-2.

НБУВ як головний науково-інформаційний центр держави спільно з державними книгозбірнями, бібліотеками вищих навчальних закладів, наукових установ працює над реалізацією ряду корпоративних проектів. Зокрема, завершується розробка національного формату представлення бібліографічних даних, що забезпечить сумісність бібліографічних записів, які створюються в бібліотеках України, на національному і міжнародному рівнях, дозволить створити інтегровану довідково-пошукову систему розкриття змісту сукупних фондів вітчизняних наукових бібліотек та системи корпоративної каталогізації і реферування поточних надходжень.

У рамках проекту «Система наукових електронних видань «Бібліотека – суспільству» готується п'ять галузевих серій наукових електронних видань: «Природничі науки», «Технічні науки», «Суспільні та гуманітарні науки», «Медицина. Медичні науки», «Аграрні науки». Кожна з них містить 300–400 тис. бібліографічних записів, а також фонд повних текстів авторефератів дисертацій обсягом 5 тис. документів. На компакт-диски користувачів (переважно співробітників НАН України та представників наукових бібліотек з усіх регіонів України, країн СНД) лише упродовж 2004 р. було записано близько тисячі наукових електронних видань.

Реалізуючи проект створення корпоративної системи реферування української наукової літератури, НБУВ та ІПРІ формують загальнодержавну реферативну БД і видають галузеві серії Українського реферативного журналу «Джерело». Щорічно виходить 24 номери УРЖ і компакт-диск, на якому кумульовано всю інформацію за рік.

З огляду на важливість процесів гуманізації науки і освіти вагоме місце у діяльності установ та бібліотечно-інформаційних підрозділів НАН України посідають заходи, спрямовані на збереження духовного надбання нації. Надзвичайно важливи-

ми у цьому контексті є роботи зі створення електронного інформаційного ресурсу рукописної, архівної та книжкової спадщини «Пам'ять України» як реалізація низки національних програм, у тому числі «Архівна та рукописна Україніка», «Археографічна Україніка», «Документальні ресурси української науки», які згодом складатимуть національний сегмент всесвітньої програми «Пам'ять світу», що з 90-х років ХХ ст. розробляється під егідою ЮНЕСКО.

НБУВ спільно з Національною парламентською бібліотекою України та рядом бібліотек, які мають історико-культурні фонди, у рамках реалізації державної «Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр.» формують БД Державного реєстру «Книжкові пам'ятки України», яка демонструється на сайті Бібліотеки (<http://194.44.105.98/db/kpu.html>).

Поповнюються інформацією БД національної бібліографії у НБУВ та ЛНБ ім. В. Стефаніка. Формуються БД українського нотографічного репертуару з фондів НБУВ, видань зарубіжної україніки, біографічної та біобібліографічної інформації, БД Архівного фонду НАН України. На основі цих БД НБУВ видає, зокрема, матеріали до репертуару української книги, археографічний щорічник; ЛНБ ім. В. Стефаніка – випуски повного видання бібліографії української періодики ХІХ–ХХ ст.

Пріоритетним напрямом науково-інформаційної діяльності в НАН України є інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади і управління, управлінських структур усіх рівнів, наукових установ НАН України з питань політичного і соціально-економічного життя в Україні. Інформаційна та аналітична робота Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ (СІАЗ) тісно пов'язана з задоволенням інформаційних запитів підрозділів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України, Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю, Державної служби зайнятості, Держтелерадіо та ін. і відображає найактуальніші події життя: економічні перетворення, хід реалізації програми уряду, політичну проблематику, зокрема перебіг виборчої кампанії, міжнародне співробітництво (за цією тематикою готуються аналітичні матеріали). Значно розширилося коло віддалених користувачів інформацією. До їх числа входять керівники обласних, міських і районних держадміністрацій усіх регіонів країни, а також значна кількість регіональних ЗМІ.

Спільно з Управлінням зв'язків із громадські-

стю Кабінету Міністрів України на сайтах державних органів та в інформаційно-аналітичному журналі «Україна: події, факти, коментарі» Служба веде правовий семінар, виходячи зі звернень громадян до органів державної влади за роз'ясненням практики застосування чинного законодавства України. Варто зазначити, що лише упродовж 2004 р. СІАЗ видав 225 випусків щоденного огляду оперативної інформації з областей України «Регіони сьогодні», 130 оглядів оперативної інформації електронних видань «Резонанс», 6 випусків огляду «Политические технологии и технологии», 22 випуски «Експертно-аналітичного висновку за результатами моніторингу висвітлення в центральних газетах питань зайнятості населення, ринку праці та діяльності Державної служби зайнятості».

У творчій співдружності з Інститутом програмних систем НАН України спеціалісти Служби працюють над створенням спеціалізованого програмного забезпечення для автоматичного відбору і сортування нової інтернет-інформації. СІАЗ співпрацює також і з Центром політичної кон'юнктури Росії, що дає можливість не лише оперативного обміну інформацією, а й методиками інформаційного менеджменту, підготовки інформаційної продукції.

На основі моніторингу політичного, соціального, економічного, культурного розвитку українського суспільства, його соціальної і політичної структуризації, громадської думки в Україні аналітичні матеріали для органів державної влади і управління, НДУ НАН України готують установи Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України (Інститут соціології, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, Інститут економічного прогнозування, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень, Об'єднаний інститут економіки тощо), які протягом останніх років брали активну участь у розробці концепцій державотворення, інноваційного, гуманітарного розвитку, інформаційної політики України.

Вагомим внеском у збагачення інформаційних ресурсів НАН України, у розвиток науково-інформаційного забезпечення її діяльності є видання наукових журналів і збірників – оперативної та ефективної форми поширення наукових здобутків: словників, довідкових і енциклопедичних видань, статистичних збірників, серій монографій, аналітичних матеріалів, підручників, бібліографічних і біобібліографічних посібників. Серед яких, наприклад, напрацювання у 2004 р. учених установ Секції суспільних та гуманітарних наук НАН України:

багатотомні видання «Енциклопедія Сучасної України», енциклопедії «Звід пам'яток історії та культури України», «Антології української юридичної думки», випуски збірника «Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика», видання «Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції», щорічна науково-аналітична доповідь «Людський розвиток в Україні: 2003 р.», підручники «Геополітика», «Адміністративне право України. Академічний курс», «Політологічний енциклопедичний словник», «Українсько-російський словник наукової термінології», ряд словників, які вийшли у серії «Словники України», зокрема «Словник-довідник з релігієзнавства».

НБУВ підготовлені, зокрема: довідник «Наукові бібліотеки України» та «Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології», довідкове видання «Таблиці територіальних типових поділів» до рубрикатора (робочих таблиць класифікації) Бібліотеки, який використовується в традиційній та комп'ютерній технології бібліотечного опрацювання документів, для інформаційного пошуку та виконання інформаційних запитів користувачів.

Бібліотеки спільно з інформаційними підрозділами НДУ, іншими установами та організаціями видають бібліографічні, біобібліографічні покажчики, списки нових надходжень документів до фондів бібліотек, які регулярно друкуються у наукових виданнях установ та представлені на їх веб-сайтах, як наприклад, електронна версія біобібліографічного покажчика, присвяченого відомому історичному члену-кореспонденту НАН України О. П. Реєнту, яка демонструється на веб-сайті Інституту історії України.

Варто зазначити, що вже нині ряд бібліотек НДУ виконує функції центрів з науково-інформаційного забезпечення відповідних галузей науки, зокрема, бібліотеки Інституту біології південних морів ім. О. О. Ковалевського, Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона, ГАО; науково-інформаційні відділи Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інституту соціології, Інституту історії України. У 2004 р. на виконання рішень Президії НАН України щодо оперативного і якісного забезпечення установ НАН України науковою інформацією у НДУ розпочалося створення підрозділів на основі об'єднання бібліотек, інформаційних, перекладацьких служб, які здійснюють науково-інформаційну діяльність, з наданням їхнім працівникам статусу наукових співробітників.

Як вважають фахівці бібліотечно-інформацій-

ної галузі України, в інформаційному суспільстві технологічно обумовленим буде виділення в бібліотечному середовищі центрів-генераторів інформації, які крім формування поточних і ретроспективних колекцій електронних видань будуть виконувати також функції аналітико-синтетичного опрацювання документальних потоків з формуванням широкого спектра взаємопов'язаних науково-інформаційних продуктів. Тобто зміст бібліотечної роботи невпинно зміщується в галузь аналітичної діяльності, переробки та аналізу значних масивів інформації, у т. ч. електронної. Аналітичне спрямування діяльності робить бібліотеку конкурентоспроможною на ринку виробництва інформаційних продуктів і послуг [21; 22]. Саме в такому напрямі розвивається науково-інформаційна діяльність бібліотечно-інформаційної системи НАН України.

Підсумовуючи вище викладене, слід наголосити, що у подальшому пріоритетними і перспективними напрямками розвитку науково-інформаційної діяльності НАН України є створення на базі НБУВ – головного науково-інформаційного центру держави – з залученням ресурсів бібліотечно-інформаційної системи НАН України, державних наукових бібліотек, наукових установ і організацій:

- інформаційного технологічного парку «Національні інформаційні ресурси», де будуть зосереджуватися, оброблятися, надаватися у користування наукова інформація, готуватися інформаційні продукти для владних структур, науки, освіти, культури;
- інтегрованої довідково-пошукової системи розкриття змісту сукупних фондів вітчизняних наукових бібліотек і засобів пошуку відповідної інформації в глобальних інформаційних мережах;
- системи доставки документів в електронному вигляді, у т. ч. служби розповсюдження електронних документів;
- інформаційної телекомунікаційної інфраструктури системи науково-інформаційного забезпечення інноваційної діяльності та підтримка її функціонування шляхом моніторингу інноваційної діяльності, формування баз даних з пріоритетних напрямів цієї діяльності в Україні;
- розвиток бібліотечно-бібліографічних класифікацій, засобів україномовної комп'ютерної лінгвістики, національного формату представлення бібліографічних даних тощо.

Реалізації вище окресленого кола проблем певною мірою сприятиме зміцнення матеріально-технічної і програмно-технологічної бази розвитку бібліотечно-інформаційної системи НАН України

та організація відповідної системи безпервної освіти і підвищення кваліфікації науково-інформаційних та бібліотечних фахівців.

Література

1. Філософський енциклопедичний словник / НАН України. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
2. Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-інформаційної справи: постанова Президії НАН України № 186 від 09 липня 2003 р. // Бібліотечний вісник. – 2004. – № 5. – С. 9–10.
3. Закон України «Про національну програму інформатизації» № 74/98-ВР від 4 лютого 1998 р. [Електрон. ресурс]. – http://194.44.105.98/law/98_inf.html.
4. Концепція Програми інформатизації НАН України: Затверджено розпорядженням Президії НАН України від 27. 02. 2004 № 146. [Електрон. ресурс]. – <http://www.nas.gov.ua/ua/mainold.html>.
5. Завдання програми «Інформатизації НАН України» на 2004–2008 роки: Затверджено розпорядженням Президії НАН України від 27. 02. 2004 № 146. [Електрон. ресурс]. – <http://www.nas.gov.ua/i/040227/zavd.htm>.
6. *Вдовичин В. Т., Сорокин А. Д.* Вопросы формирования и использования электронных научных информационных ресурсов // Информационные ресурсы России. – 2004. – № 4. – С. 7–12.
7. Науково-інформаційна діяльність // Звіт про діяльність Академії наук України у 1991 році: Затверджено Загальними зборами АН України 20 березня 1992 року. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 56–58.
8. Науково-інформаційна діяльність установ НАН України // Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1999 р.: У 2-х ч. – Ч. 2. – К., 2000. – С. 63–69.
9. Науково-інформаційна діяльність // Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2001 р.: У 2-х ч. – Ч. 2. – К., 2002. – С. 71–79.
10. Науково-інформаційна діяльність НАН України // Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2002 р.: У 2-х ч. – Ч. 2. – К., 2003. – С. 66–73.
11. Науково-інформаційна діяльність НАН України // Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2003 р.: У 2-х ч. – Ч. 2. – К., 2004. – С. 68–77.
12. Державна програма розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1085 від 25 серпня 2004 р. [Електрон. ресурс]. – http://194.44.105.98/law/04_dprnb.html.
13. *Курас І.* Наука та інформація в системі джерел інноваційного розвитку // Бібліотечний вісник. – 2003. – № 6. – С. 43–47.
14. *Костенко Л. Й.* Презентація Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2004–2010 рр. [Електрон. ресурс]. – http://194.44/105.98/new/04_kiev/kostenko.html.
15. Отчет о деятельности Совета директоров научных библиотек и информационных центров академий

наук – членів МААН в 2004 г. [Електрон. ресурс]. – http://194.44.105.98/library/sov_dir.html.

16. Робота бібліотек науково-дослідних установ НАН України: Інформаційно-аналітичний огляд / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – Вип. 9. – 145 с.

17. Чепурна Т. ИНТАС – доступ к электронным ресурсам для ученых стран СНГ // Тр. междунар. научн. конф. «Крым-2004» [Электрон. ресурс]. – <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2004/>.

18. Ярошенко Т. О. Електронні журнали: можливості XXI століття для науки та освіти України // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 2. – С. 70–75.

19. Корнілова Є. Практика та перспективи представ-

лення інформаційних ресурсів академічного інституту на корпоративних сайтах // Бібліотечний вісник. – 2004. – № 1. – С. 29–31.

20. Кулаковська Т. Науково-інформаційна діяльність у науково-дослідних установах НАН України (2002 р.) // Бібліотечний вісник. – 2003. – № 3. – С. 45–50.

21. Костенко Л. И., Сорока М. Б. Функции и статус библиотеки информационного общества // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. 9-й междунар. конф. «Крым-2002». – М.: ГПНТБ России, 2002. – С. 743–746.

22. Давидова І. О. Бібліотечно-інформаційне виробництво: технології інтелектуалізації і гуманізації // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 2. – С. 38–45.

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НБУВ

Організація та проведення виставок живопису, декоративно-ужиткового мистецтва та фотовиставок стали одним з провідних напрямів діяльності культурно-просвітницького центру НБУВ, який помітно розвинувся завдяки набутому нами практичному досвіду і посів чільне місце серед різноманітних масових заходів протягом останніх років.

Зразки образотворчого мистецтва є тим пластом культури, який несе у собі інформацію про складові частини національної картини світу, про дух народу, його уявлення про істину, добро і красу. Втрата цієї глибинної криниці натхнення, творчої енергії, любові веде до зникнення самого етносу як цілості. Таке розуміння значимості образотворчого мистецтва спонукає до необхідності вважати його поряд з мовою і книгою фундаментом національної культури. Мистецтво завжди було важливим чинником культурно-художнього процесу, активними чи пасивними учасниками якого ми є.

Виставки образотворчого мистецтва стали звичними і улюбленими для широкого глядацького загалу Бібліотеки. Вони виконують, передовсім, просвітницьку функцію: знайомлять наших відвідувачів з новими авторами та кращими зразками образотворчого мистецтва, виконаними в різних техніках. Зокрема, станковий живопис, графіка, акварель, темпера, батик, дереворити, декоративний розпис, паперопластика, олівець та ін. Виставки художніх творів дають нашій аудиторії уявлення про стан сучасного образотворчого мистецтва, про процеси, які відбуваються в ньому, сприяють формуванню художнього смаку. Експозиції виставок надають ошатного вигляду залам, декорують інтер'єри Бібліотеки, сприяють психологічному розвантаженню людей, тим самим створюють атмосферу святковості і доброзичливості.

Протягом 2004 року читачі та співробітники НБУВ мали можливість відвідати 14 різноманітних виставок образотворчих мистецтв, на яких експонувалось 485 робіт та 268 фоторобіт. Крім того, вдале поєднання художньої виставки з будь-яким масовим заходом позитивно впливає на присутніх, слугує тим тлом, який емоційно і інформативно сприяє кращому сприйняттю заявленої теми конкретного заходу. Наприклад, фотовиставка Національної спілки фотохудожників України (далі НСФХУ) у поєднанні з книжковою виставкою «Ми з України» та презентацією книги Михайла Слабошпицького «Незагублена українська людина», які проходили в рамках наукової конференції «Проблеми розвитку української державності на сучасному етапі» з нагоди Дня незалежності України. Або: виставка фоторобіт НСФХУ «Україно, моя Україно...» та пересувна виставка Британської Ради в Україні «Наука і культура», які експонувалися в рамках роботи міжнародної наукової конференції «Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ». Фотовиставка з нагоди 55-річчя Китайської Народної Республіки «Китай сьогодні» у поєднанні з книжковою виставкою «КНР – 55» користувались неабияким успіхом, про що свідчать численні записи у книзі відгуків.

*Антоніна ШЕРЕМЕТ,
зав. науково-просвітницького сектору КПЦ НБУВ*